

**PRIMA LUCRARE DESPRE OBSTETRICĂ SCRISĂ
ÎN ȚĂRILE ROMÂNE**

**THE FIRST BOOK ON OBSTETRICS WRITTEN IN THE
ROMANIAN PRINCIPALITIES**

Alexandra Mărășoiu*

Abstract

The first book on pregnancy, childbearing and childrearing in the Romanian medical literature was written in 1827 by the Greek doctor Nicolae Chiriacopol, who was then working at the hospital in Roman. Women were taught how to take care of themselves during and after their pregnancy and were given advices on how to raise their children. An aspect which is strongly emphasized in the book is the peril represented by midwives because of their lack of any medical knowledge, which makes Nicolae Chiriacopol claim that authorities should found schools for their instruction.

Keywords: book on pregnancy, childbearing and childrearing, Nicolae Chiriacopol.

Primele cărți despre sarcină, naștere și îngrijirea copiilor mici datează, pentru spațiul european, din secolul al XVI-lea (*The birth of mankind* de britanicul Thomas Raynalde, 1544; *De conceptu generationis hominis* de germanul Jacob Rueff, 1554). În Țările Române, o astfel de lucrare, din care un exemplar se găsește în depozitul de Manuscrise și tipărituri al Muzeului Național de Istorie a României, apare de-abia la începutul secolului al XIX-lea. Ea este intitulată *Douăsprezece învățături folositoare pentru fimiile aceale îngrecate, pentru ceasul nașterii, pentru lehusie, pentru chipul a se hrăni copiii acei mici și pentru boalele lor* și a fost scrisă de „doftorul Nicolae Chiriacopol din spitalul sfinteii monastiri Precista din Roman”, fiind tipărită (cu alfabet chirilic) la tipografia mitropoliei Moldovei în 1827.

Nicolae Chiriacopol (m. 1842), care, conform lui Gh. Crăiniceanu (în *Literatura medicală românească*, 1907), a fost „un autor destul de popular pentru partea femeiască”¹, a fost medic în Moldova timp de 18 ani, după cum reiese dintr-

---

* Muzeul Național de Istorie a României.

¹ Gh. Crăiniceanu, *Literatura medicală românească. Biografii și bibliografie*, București, Editura Academiei Române, 1907, p. 25.

o petiție adresată de văduva sa, Maria, isprăvniciei de Tg. Ocna. El a lucrat „cinq ans à l'hospital de Roman, plus de deux ans, en temps de peste, à l'hospital des troupes de S. M. l'Empereur de Russie, neuf ans dans le district de Kowurloui, ou exerça ses fonctions en qualité de médecin du district pendant le cholera-morbus, d'abord à la quarantaine de Galatz, ensuite dans cette ville... enfin à la Kamara d'Okna, ou après deux ans de service, il pleut à Dieu de le délivrer de ses peines”². Legat de activitatea sa profesională, important de precizat ar fi că Nicolae Chiriacopol a avut un rol însemnat în întemeierea spitalului public din Galați³.

Cartea sa este dedicată „pre nobilei și facoritoarei binelui nației, dumisale Marei Vistieressii cucoanei Anica Roset, născută Bogdan”, căreia îi expune motivele pentru care s-a apucat de scris: „Prea nobilă cucoană, văzând cu totul neștiința a moașilor patriei noastre, am alcătuit această dietetică carte pentru partea fimeiască. Prin care, nădăjduind ca să va pune oareșcare stavilă primejdiilor ce se pricinuesc la obștie în vremea nașterii din neștiința moașilor și încredințat fiind eu de binevoiața ce aveți pentru folosul obștesc, am îndrăznit a o afierosi pre nobilei persoanei voastre. Doresc deci ca să fie primită ca o adevărată a adâncii smerenii ce am către binevoitoarea nației și prietina omenirii”⁴. Anica Roset era fiica vornicului Manolache Bogdan, ucis la 18 august 1778, din ordinul domnitorului Constantin Moruzi, pentru că, împreună cu alți boieri, îl părăsise la Poartă pe Grigore Ghica⁵. La vârsta de 12 ani, Anica (1773 - 6 feb. 1853) a fost măritată cu Enache Rosetti (1762-1794), cu care a avut doi băieți, Manolache și Ștefan⁶, apoi, pe la 1800, se căsătorește cu marele vistiernic Iordache Rosetti-Roznovanu⁷. Ei îi închină o poezie, numită *Piima lui Neculai Dimachi asupra vistieressii Anica Roset*, dramaturgul și poetul Nicolae Dimache (1777-1836)⁸, iar numele soțului său, Iordache Rosetti Roznovanu, este cunoscut și astăzi pentru că a

² Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. II, 1775-1834, Călărași, Tipografia Moderna, 1939, p. 179.

³ Paul Pruteanu, *Contribuții la istoricul spitalelor din Moldova*, București, Editura Medicală, 1957, p. 73.

⁴ Nicolae Chiriacopol, *Douăsprezece învățături folositoare pentru fimiile aceale îngrecate, pentru ceasul nașterii, pentru lehusie, pentru chipul a se hrăni copiii acei mici și pentru boalele lor*, Iași, Tipografia Mitropoliei Moldovei, 1827.

⁵ Octav-George Lecca, *Familiile boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, București, Editura Libra, 2000, p. 132.

⁶ Radu Rosetti, *Familia Rosetti, Coborătorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, vol. I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1938, p. 94, nota 6.

⁷ Iordache Rosetti-Roznovanu (1764-1836), fiu al lui Nicolae Rosetti Roznovanu, considerat întemeietorul ramurii Roseteștilor din Roznov, a fost vistier din 1795 și mare vistier între 1806-1812. În timpul războiului ruso-turc dintre 1806-1812, când Moldova și Țara Românească s-au aflat sub administrație rusească, a fost numit caimacam de către ruși. A fost căsătorit mai întâi cu Profira Balș (m. 1789), de la care a avut doi fii, Neculai și Alexandru, și apoi cu Anica Bogdan, de la care nu a avut urmași. Cf. Ion Mitican, *Palatul Roznovanu, o poveste romantică*, Iași, Editura Tehnpress, 2009, p. 111.

⁸ Radu Rosetti, *op.cit.*, p. 94, nota 6.

ridicat pe Ulița Mare din Iași un impunător palat (după planurile arhitectului Gustave Freiwald, cu încăperi zugrăvite de pictorul Ludovic Stavschi), care a fost inaugurat la 23 aprilie 1832 și care a fost sediul Primăriei orașului Iași între 1891 și 1894 și din 1969 până în prezent⁹.

Cele douăsprezece capitole ale lucrării lui Nicolae Chiriacopol conțin cele douăsprezece învățături oferite viitoarelor mame de către autor. El începe cu o „prezentare anatomică și fiziologică a organelor feminine și a lucrărilor lor”, arătând care sunt simptomele unei sarcini și cum poate fi calculată durata sa. Dintre următoarele două capitole, ce poartă același titlu, „pentru dietetică purtare a femeilor îngrecate”, primul are în vedere purtarea, alimentația, îmbrăcămintea, mișcarea și odihna unei femei însărcinate, iar celălalt se ocupă de avort și eventualele stări de indispoziție pe care le poate avea femeia în timpul sarcinii (constipația, umflarea picioarelor, surpătura-hernia). Trei capitole se referă la momentul nașterii, iar alte două la perioada lăuziei, trecându-se, apoi, la îngrijirea copiilor: „pentru hrana și grija pruncilor de la nașterea lor până la înțărcat”, „pentru scăldatul, primenitul și înfășatul pruncilor și pentru chipul a alege maică cu lapte bun și îndestul”, „pentru mâncarea, băutura, îmbrăcămintea, somnul, legănatul și purtatul copiilor afară din casă la aer curat”. În ultimul capitol sunt descrise cauzele, simptomele și tratamentele pentru principalele boli ale copiilor mici: „gălbinare” (icter), „durere și obrinteală (inflamație) de ochi”, „beșicuțe albe în gură” (afte), „opăritura”, „vărsatul cu durere de stomah sau de pânțec”, „sughitul”, „treapădul și vintrea” (diaree), „friguri din pricina dinților”, „limbrici”, „bube dulci” (impetigo), „rohii pe obraz sau pe cap” (bube care apar uneori la copii imediat după naștere), „coriul (pojar) și vărsatul (varicela)”, „strânsul cel mare”, „tusea, amorțeala și tusea ce să numeaște măgărească”.

Importanța lucrării stă în faptul că oferă o imagine asupra stadiului cunoștințelor medicale în Moldova începutului de secol XIX. Astfel, Nicolae Chiriacopol știa care sunt funcțiile principalelor organe, în afară de cea a splinei, „a căruia lucrare nu iaste bine știută”, și a creierului, pe care nici măcar nu-l pomeneste. În ceea ce privește bolile, nu indică mereu cauzele reale. Prin urmare, credea că stările de rău ale femeii însărcinate erau pricinuite de lăcomia sa, iar bolile de ochi ale copiilor, de lumina prea puternică, icterul și sughitul erau puse, fără temeii, pe seama răcelii. Despre pojar și varicelă, știa că sunt contagioase, dar nu și despre bubele dulci și tusea măgărească. Vărsatul era considerat foarte primejdios și nu se putea vindeca decât de către un medic, îmbolnăvirea putând fi, totuși evitată - „sfătuiesc pe fieștecarea familist să-și hultuiască copiii (să-i vaccineze) la vreame, până a nu da epidemia de vărsat”¹⁰. Încă și mai grav era strânsul cel mare, căruia puțini copii îi supraviețuiau¹¹. Pentru orice boală, cea mai

---

⁹ Ion Mitican, *op.cit.*, p. 112-113.

¹⁰ Nicolae Chiriacopol, *op.cit.*, p. 153.

¹¹ *Ibidem*, p. 154-155. Boala se manifestă prin crize („glasul lor este amorțit”, „răsuflarea lor iaste foarte grea”, „oftatul neconținut”, „stau cu deșchisă, luptându-se cu mare nevoie ca să poată răsufla

bună soluție era, potrivit doctorului Chiriacopol, prevenția, prin înlăturarea factorilor cauzatori, însă sunt recomandate și leacuri, dintre care unele, bazate pe plante medicinale, erau la îndemâna oricărei gospodine: sirop de revent, ceai de romaniță, ceai de mentă, praf de humă uscată (pentru afecțiuni digestive), fiertură de rădăcină dulce, coarne și smochine (pentru tuse), băi cu scuturătoare de fân (pentru răceală). Alte leacuri, precum magnezia albă (pentru vărsături), „cremor tartar” (bitartrat de potasiu, pentru constipație), praful și alifia de ghileală (pentru boli de piele), praful de lycopodium (pedicuță; pentru opăreală), „eterul sulfuricos” („cel mai folositoriu și mai răzbătătoriu spirt”, cu care moașa trebuie să frece pântecul gravidei la naștere), se puteau procura din spițerii, unde se și preparau anumite remedii (sunt menționate un amestec de borax cu apă de trandafiri și miere de trandafiri, bun pentru afte, și un amestec de praf de limbrici, praf de valeriană și sirop de revent, împotriva limbricilor). Aplicarea lipitorilor, o practică medicală des întâlnită în Țările Române, era utilă pentru copiii ce sufereau de strânsul cel mare, atunci când nu putea fi adus un doctor, dar numai dacă procedura se realiza în primele trei zile de boală.

Esențial pentru o sănătate bună era aerul „cel viețuitoriu”. Ca urmare, probabil fiindcă în orașe nu exista un sistem de canalizare și curățenia era precară, femeile gravide din târgurile mari, „unde putoarea iaste nelipsită și aerul stricat și vătămătoriu pentru sănătatea fieștecăruia om”, trebuiau să iasă zilnic la plimbare în afara orașului, într-o grădină, livadă sau pădure, ori pe câmp, ferindu-se de „priumblarea pe ulița cea puturoasă și colboasă”¹². Odaia în care stătea lăuza trebuia să fie bine aerisită și, pentru că nu permiteau pătrunderea aerului, nu erau potrivite paturile înconjurate de perdele groase, întâlnite în casele celor bogăți. Camera nou-născutului trebuia și ea să fie aerisită zilnic, iar copilul trebuia scos la aer curat și la soare.

În domeniul obstetricii, Nicolae Chiriacopol arată că durata unei sarcini este de 280 de zile sau 40 de săptămâni, iar cea a lăuziei, de 40 de zile sau șase săptămâni, care sunt etapele nașterii și cum decurge ea, ce presupune starea de lăuzie, că există avort din cauze naturale și provocat, naștere normală și nașteri anormale, că laptele matern este cel mai bun pentru organismul copilului. Pe de altă parte, unele fenomene nu erau pe deplin înțelese, cum ar fi formarea embrionului și dezvoltarea fătului în primele luni de sarcină¹³ sau cum este produs

---

de plin”, „obrazul și ochii se roșesc și se umflă, așijderea și toate vinele depre obraz, depre gât și depre pântec se umflă foarte tare”) care țin cam o jumătate de oră, și se repetă, în primele trei zile, la 5-6 ore, apoi sunt din ce în ce mai dese, după 7, cel mult 14 zile, survenind moartea.

¹² *Ibidem*, p. 19-21.

¹³ *Ibidem*, p. 6-7 („După ce să rodeaște matca, din ceas în ceas creăște și locul împrejurul oușorului femeiesc, care este foarte unit și lipit de matcă prin vinele sale. Numitul oușor are mărimea sa la început cât o linte, pelița lui iaste foarte suptire, ca o țiplă, în oușor la început nu iaste altă fără numai o umezeală limpede și băloasă, asemenea cu albușul oului de pasăre. Din partea de afară al oușorului, la început după zămislire cresc niște vine foarte suptiri care se unesc cu părțile matcii din lăuntru și [...] închipuiesc numitul loc. [...]. Copilul își ia forma sa în oușor. El se întrupează și se

laptele matern¹⁴. Nu se menționează nimic despre sarcina gemelară, iar nașterea prematură, la 7 luni, era văzută ca un avort.¹⁵ Foarte greu era de determinat când o femeie era însărcinată: „semnul cel mai sigur e când simte că saltă copilul în pânțele, dar uneori și așa se poate înșela, când se întorc mațele în pânțele sau se află multe flaturi în ele”¹⁶. Se pare că aceeași era situația și în Occident, de vreme ce medicul englez James Blundell scria, la 1834, în *Principles and practice of obstetricy*, că: „The most certain mode of knowing whether a woman be in a state of gestation or not is by waiting till the term of the nine months is complete”¹⁷. Însă, în Occident lucrurile se schimbă odată cu inventarea, în 1816, de către francezul Renee Laenec, a stetoscopului și introducerea auscultației mediate în practica examenului clinic, ceea ce va duce, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la utilizarea acestei metode în diagnosticarea sarcinii, prin ascultarea bătăilor inimii fătului¹⁸.

Un aspect asupra căruia Nicolae Chiriacopol insistă foarte mult, încă din dedicația către Anica Roset, este pericolul pe care îl constituie, pentru mame și copii deopotrivă, moașele, care nu au nici un fel de pregătire medicală și care folosesc metode empirice învechite și deseori chiar contraindicate, „fiindcă moașele din Moldavia, din Valahia și din Basarabia sunt cu totul neînvățate [...] sfătuiesc pe tot publicul femeiesc ca să nu se înșale la ale lor moșituri și negăituri și să nu primească sfaturile lor fără de temei și fără de știință, pentru că ele se fac istețe fără a avea firească istețime, ele se laudă și zic că știu mult, dar nu știu nimic. O mare cruzime locuiește într-unele dintre ele, mai ales în cele de la țară și la târgurile ceale mici, dar vai de fimeile aceale îngrecate și lehuze care cad pe mâinile acelor moașe”¹⁹. Mai mult, „de mirare iaste că că fimeile carea sunt mai netrebnice, mai ticăloase și mai trecute cu vârsta, acelea se fac moașe. Iale au moșitul ca un lucru de nimica, și nu gândesc că moșitul iaste un lucru delicat... Iale nu socotesc că o mică greșală la moșit, sau la ceasul nașterii, poate să pricinuiască sau îndată moarte lehusei și pruncului, sau o vătămare, care cu vremea poate să aducă pe lehusă la moarte”²⁰. Câteva exemple date de autor despre „tiraniile” moașelor vor fi edificatoare pentru disprețul pe care i-l provoacă aceste femei. Unele obișnuiesc să „scuture” gravida, să o ridice cu picioarele în sus și să o pună să sufle într-o țevă, zicând că astfel copilul se va naște mai repede. Tot pentru a

---

formalisează din numitul albuș al oușorului. Acolo, în pelița oușorului, el crește și se hrănește prin vinele locului”.

¹⁴ *Ibidem*, p. 84 („în matcă copilul se hrănește cu o materie hrănitoare. După naștere, îndată conținește acea materie a se găti acolo și începe a se găti la ugerul țâțelor, pe care o numim lapte”).

¹⁵ *Ibidem*, p. 35.

¹⁶ *Ibidem*, p. 12.

¹⁷ Ann Oakley, *The captured womb. A history of the medical care of pregnant women*, Oxford, Blackwell, 1984, p. 17.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18.

¹⁹ Nicolae Chiriacopol, *op.cit.*, p. 46.

²⁰ *Ibidem*, p. 49-50.

grăbi nașterea, trag copilul de cap, astfel încât acesta fie va avea gâtul „scos și strâmb”, fie va fi „amețit și jumătate mort”²¹. După ce taie cordonul ombilical, leagă o coadă de topor sau un băț de bucata care rămâne prinsă de placentă, pentru a nu fi trasă înapoi în uter, ceea ce „nici nu se întâmplă, ci numai în ideile lor locuiește un asemenea lucru”. Unele moașe nu taie buricul copilului până nu este expulzată placenta și îl lasă mai mult de o jumătate de oră între picioarele mamei, dezvelit, putând să răcească, să facă gălbinare sau alte boli²². După naștere, pun lăuzei un boț de lut pe burtă și o înfașă strâns²³. Un alt obicei prost este de a nu lăsa mama să dea nou-născutului să sugă în primele două sau trei zile, ceea ce „de mirare este că omul să face mai fără dureri către copiii săi decât dobitoacele și mult mai de mirare iaste cum poate suferi o mumă văzând pe copilul ei că rabdă foame până a doua zi sau și până a treia zi”²⁴. Niciodată femeile nu trebuie să accepte leacurile moașelor, „rădăcini, buruieni, picături, unsori”, iar, în caz de avort, trebuie să se ferească de ajutorul moașelor care vin „cu frecături, cu întorsul buricului, cu înfășături, cu punerea cașcavalului celui prăjit la buric și cu alte mai multe moșituri nefolositoare”²⁵. O gravă acuzație adusă moașelor este că, dacă văd că viața mamei sau a copilului este în primejdie, nu fac altceva decât să cheme preotul în loc de un doctor sau de o altă moașă mai pricepută, din cauză că foarte puține „au cuget curat și frica lui Dumnezeu”, majoritatea având, în schimb, „o mare mândrie”²⁶; în plus, nu au nici o teamă și „își fac de cap” pentru că „în țara moldovenească stăpânirea nu face nici o cercetare la acest feliu de pricini”²⁷. Dar Nicolae Chiriacopol nu se rezumă la a critica, ci prezintă modul în care ar trebui să se comporte la naștere o moașă, care nu este decât o „slugă”, „un ajutoriu al firii”, ce „poate mai mult cu cuvânt decât în faptă să ajute”²⁸. În același timp, el sfătuiește femeile să atragă atenția moașelor când observă că nu procedează cum ar trebui și să nu ezite să apeleze la doctor dacă este nevoie, trecând peste principalul obstacol care le oprește să facă asta: „la acea vreme, femeia să nu gândească la rușine, după cum nu gândește la rușine și cel ce merge la un doftor sufletesc, adecă duhovnic. Doftorul moșitului nu se apropie de patul lehuzei cu acel gând și dorință ca să-i vază părțile ei ceale ascunse [...]”²⁹. Și în alte țări rușinea constituia un impediment pentru actul medical. De exemplu, în Marea Britanie, în epoca victoriană, femeile puteau fi controlate de medic doar după luna a șaptea de sarcină, în stare de inconștiență, după ce erau adormite cu substanțe opiacee³⁰.

²¹ *Ibidem*, p. 67.

²² *Ibidem*, p. 45-49.

²³ *Ibidem*, p. 86.

²⁴ *Ibidem*, p. 108.

²⁵ *Ibidem*, p. 56.

²⁶ *Ibidem*, p. 59.

²⁷ *Ibidem*, p. 78.

²⁸ *Ibidem*, p. 51.

²⁹ *Ibidem*, p. 78-79.

³⁰ Oakley, *op.cit.*, p. 20.

Nepriceperea moașelor era o mare problemă și în Țara Românească, dar și în Occident. În *Topografia sanitară a Țării Românești*, scrisă între 1820-1828 și publicată în 1830, medicul Bucureștiului, Constantin Caracaș, considera că moașele din zonele rurale, pe care le numește „ucigătoare de copii” „sunt niște babe ignorante, a căror simplă prezență mai mult strică decât folosește”³¹, iar, la 1846, medicul francez Pierre Victor Renouard afirma în a sa *Istorie a medicinei de la origini până în secolul al XIX-lea* că moșitul, ca ramură a chirurgiei, nu a putut evolua foarte mult, din cauză că majoritatea femeilor aleg să fie ajutate la naștere de femei bătrâne și ignorante, care resping orice inovație³².

Arătând greșelile făcute de moașe, Nicolae Chiriacopol susținea necesitatea înființării unor școli pentru instruirea lor deoarece „până când nu va pune stăpânirea la cale de a se alcătui șoale pentru moașe, nu vom avea moașe după cum se cade și nici nu vom avea cuvânt a bănui moașelor, pentru că nu știu moșitul și nu sunt învățate”³³. În cele două Țări române, activitatea moașelor începe să fie reglementată în timpul administrației rusești dintre 1828 și 1834. Prin Regulamentele Organice se stabilea ca în București să existe un mamoș și 5 moașe pentru fiecare vopsea, iar în Iași, un mamoș și câte o moașă pentru fiecare din cele 4 cvartale, ulterior fiind numite moașe și pentru celelalte orașe și pentru sate³⁴. De asemenea, Comitetul Sănătății emite, la 27 iunie 1834, o listă de instrucțiuni pentru moașe: ele nu pot părăsi localitatea în care trăiesc fără permis de la Comitet, casele trebuie să le fie însemnate cu o tablă pe care să le fie scris numele; au obligația să meargă oriunde și oricând vor fi chemate de o gravidă; nu pot ajuta femeile să avorteze, ci trebuie să anunțe stăpânirea dacă primesc astfel de cereri; trebuie să cheme doctorul în cazul nașterilor grele; trebuie să încerce să salveze copiii care la naștere par morți și să se asigure că lăuza nu are hemoragie, dar să nu dea medicamente nici mamei, nici copilului; nu au voie să „descopere în public tainele născătoarelor”; trebuie să anunțe mama sau stăpâna casei dacă o fiică sau o slugă este însărcinată, pentru a nu fi ucis sau abandonat copilul; nu trebuie să poarte inele multe ca să nu provoace răni femeilor³⁵. Pe lângă aceste măsuri organizatorice, vor fi întemeiate primele școli de moașe, la București, în 1839, pe lângă Spitalul de Nașteri (înființat în 1837 în mahalaua Radu Vodă) și la Iași, în 1852, pe lângă Institutul Gregorian (așezământ pentru creșterea copiilor orfani, ridicat din porunca domnitorului Grigore Alexandru Ghica)³⁶. Cu toate acestea, chiar și la începutul secolului al XX-

---

³¹ Pompei Gh. Samarian, *Topografia Țării Românești, o veche monografie sanitară a Munteniei de Constantin Caracaș*, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1937, p. 90.

³² Pierre Victor Renouard, *History of medicine. From its origins to the XIXth century*, translated from French by Cornelius G. Comegys, Cincinatti, Moore, Wilstach, Key & Co, 1856, p. 462. (prima ediție a cărții, în limba franceză, datează din 1846).

³³ Nicolae Chiriacopol, *op.cit.*, p. 50.

³⁴ Iacob Felix, *Istoria igienei din România în secolul al XIX-lea și starea ei la începutul secolului al XX-lea*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1902, p. 28.

³⁵ Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, p. 580.

³⁶ Iacob Felix, *op.cit.*, p. 29.

lea, doctorul Iacob Felix semnala că „va mai trece un timp oarecare până când poporațiunea rurală se va deprinde cu moașele formate în școli speciale, până când va dispărea nepopularitatea lor. Dar și în orașe, femeile sărace recurg de rareori la asistența moașei comunale și preferă să fie moșite de babe”³⁷.

În *Literatura medicală românească*, doctorul Gheorghe Crăiniceanu îl critica pe Nicolae Chiriacopol pentru limbajul greoi, încărcat cu grecisme, cu termeni complicați, în care se îmbină forme latinești și grecești, și lua în derâdere unele dintre ideile sale (că laptele dulce provoacă limbrici, că toții oamenii fac la un moment dat pojar, că verdețurile, cafeaua și ciocolata cad greu la stomac)³⁸. Totuși, oricare ar fi lipsurile sale și lăsând la o parte terminologia și exprimarea arhaice, cele *Douăsprezece învățături folositoare pentru fimiile aceale îngrecate, pentru ceasul nașterii, pentru lehusie, pentru chipul a se hrăni copiii acei mici și pentru boalele lor* ale lui Nicolae Chiriacopol constituie cea dintâi scriere medicală din Țările Române cu privire la arta moșitului³⁹. Ea era adresată „publicului femeiesc”, dar, evident, putea fi citită doar de femeile din familiile mai înstărite și care beneficiau de o anumită educație. În cursul secolului al XIX-lea, vor apărea noi lucrări pe această temă, fiind însă vorba de manuale destinate elevelor care studiau în școlile pentru moașe: *Meșteșugul moșirii pentru învățătura moașelor la Institutul Maternității* de dr. Iosif Sporer (1839), *Manualul pentru îngrijitorii și îngrijitoarele de bolnavi, pentru îngrijitoarele de femei lehuze, pentru moașe și pentru mume de familie* de Nicolae Kretzulescu (după Fodere, 1842), *Manualul pentru învățătura moașelor* de Anastasie Fătul (1852), *Arta moșitului* de Ștefan Capșa (după Naegele, 1859)⁴⁰.

³⁷ *Ibidem*, p. 30.

³⁸ Gh. Crăiniceanu, *op.cit.*, p. 25.

³⁹ Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, p. 20.

⁴⁰ F. I. Georgescu, *Primele manuale românești de medicină*, în *Din istoria medicinei românești și universale*, sub îngrijirea lui V. L. Bologa, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 303.